

FF UK V PRAZE: DEAF FRIENDLY

Andrea HUDÁKOVÁ

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav jazyků a komunikace neslyšících,
nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1, andrea.hudakova@ff.cuni.cz

***Anotace:** Příspěvek nastiňuje, jakým způsobem Filozofická fakulta v Praze usiluje o zajištění takových podmínek, aby se neslyšící, nedoslýchaví a ohluchlí studenti a pedagogové mohli cítit jako rovnoprávní a plnohodnotní členové akademické obce. Jádrem příspěvku je popis současné situace, ale načrtnuta je i dlouhá cesta, kterou fakulta ušla od r. 1998, kdy na její půdu neslyšící a nedoslýchaví studenti a pedagogové vstoupili poprvé.*

Rok 1998

V roce 1998 byl na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy založen obor Čeština v komunikaci neslyšících. Obor byl garantován Ústavem českého jazyka a teorie komunikace a v říjnu 1998 do něj nastoupilo prvních 23 studentů (v čtyřleté bakalářské nebo v pětileté magisterské – v kombinaci s oborem Český jazyk a literatura – formě), z toho 12 neslyšících nebo nedoslýchavých. Spolu s nimi začal na fakultě pracovat i první neslyšící učitel. Byl to neslyšící několikaté generace, který – coby rodič mluvčí – zajišťoval praktickou výuku českého znakového jazyka.

V té době na žádné vysoké škole u nás nestudovalo pohromadě tolik neslyšících a nedoslýchavých studentů. Jedinou výjimkou byl obor Výchovná dramatika pro neslyšící na JAMU v Brně, který vznikl o šest let dříve, a od samého počátku na něm kromě pedagogů působil také tlumočnický mezi českým jazykem a českým znakovým jazykem a obráceně. I na oboru Čeština v komunikaci neslyšících byl ihned od října 1998 zaměstnán tlumočnický. Jeho úkolem bylo tlumočit veškerou výuku, ale také všechna jednání, schůze a další aktivity, kterých se účastnili neslyšící studenti nebo neslyšící pedagog. Vedle toho bylo hned od prvních dnů zajištěno, že vybraní studenti své zápisky z výuky poskytovali neslyšícím a nedoslýchavým spolužákům (protože ti si během odeírání nebo sledování tlumočnicka zároveň nemohli psát poznámky), na požádání jim dovysvětlovali látku, učitelé spolupracovali s tlumočnickými (zejména při přípravě hodin, ale i při psaní testů aj.) a byli ochotní s neslyšícími a nedoslýchavými studenty konzultovat i nad rámec svých povinných konzultačních hodin.

Roky 2012 a 2013

V průběhu let se bakalářské studium zkrátilo ze čtyř let na tři, zmizelo pětileté magisterské studium, vzniklo dvouleté navazující studium (od r. 2004/2005), na oboru se vystřídaly desítky studentů a pedagogů. A vždy mezi nimi byli i studenti a pedagogové neslyšící a nedoslýchaví.

Až do roku 2011 jsme podmínky pro plnohodnotné zapojení neslyšících a nedoslýchavých studentů do akademického života zajišťovali převážně na základě svého přesvědčení, že „je to správné“, a finance jsme zabezpečovali různými způsoby.

Velká změna nastala v roce 2012, kdy se – v návaznosti na dokument MŠMT ČR *Dodatek č. 2 k Pravidlům pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám [...], specifikující financování zvýšených nákladů na studium studentů se specifickými potřebami* – změnil (a nutno podotknout, že značně zjednodušil) způsob financování. Jsem přesvědčena, že díky tomuto dokumentu (obdobně byly vydány i pro roky 2013 a 2014), který mj. obsahuje (1) typologii studentů se specifickými potřebami (dělí je do kategorií A1+2, B1+2, C1+2, D a E), (2) vyčíslení nákladů potřebných k zajištění bezbariérovosti studia a (3) metodický standard pro zajištění bezbariérovosti studia, se začala v naší republice psát nová éra vysokoškolského studia pro studenty se specifickými potřebami.

Na Univerzitě Karlově byla už dříve věnována potřebám těchto studentů nezanedbatelná pozornost. V posledních letech je ještě intenzivnější, o čemž svědčí i to, že v roce 2013 bylo vydáno opatření rektora *Standardy podpory poskytované studentům a uchazečům o studium se speciálními potřebami na Univerzitě Karlově v Praze*.

Na pozadí těchto celorepublikových a celouniverzitních skutečností se mnoho událo i na naší fakultě; kromě jiného i to, že v roce 2012 začal obor Čeština v komunikaci neslyšících všechny „služby“, které dosud zajišťoval jen svým studentům a pedagogům, poskytovat neslyšícím a nedoslýchavým studentům celé fakulty.

Paralelně se udála ještě jedna změna: Od listopadu 2013 není výuka oboru Čeština v komunikaci neslyšících garantována Ústavem jazyků a komunikace neslyšících, ale nově vzniklým Ústavem jazyků a komunikace neslyšících.

Rok 2014

Dosud byla pozornost zaměřena zejména na obor Čeština v komunikaci neslyšících. Na Filozofické fakultě však nezávisle na činnosti tohoto oboru od konce 90. let minulého století existovala také Mediátka Jazykového centra, která mj. zajišťovala výuku angličtiny pro některé neslyšící a nedoslýchavé studenty. Nejdříve pro studenty naší fakulty, později i pro studenty jiných fakult. Anglicky se zde učilo i několik studentů s jinými speciálními vzdělávacími potřebami. Od února 2014 byly vyučující, které tuto výuku zajišťovaly, převedeny do Ústavu jazyků a komunikace neslyšících a tím byly změny zatím ukončeny.

Během více než 15 let se podstatně rozšířilo spektrum poskytovaných služeb, změnila se jejich organizace i personální zabezpečení, měnily se podmínky, měnily se i studenti (v posledních letech u nás např. studuje několik studentů, kteří začali ztrácet sluch v pubertě nebo v dospělosti), měnila se celá společnost. Níže přinášíme stručný seznam služeb, jak je dnes poskytuje Ústav jazyků a komunikace neslyšících více než dvaceti neslyšícím, nedoslýchavým a ohluchlým studentům Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Praze (z toho pět studentů studuje jiný obor než Čeština v komunikaci neslyšících).

Tlumočnické služby (od r. 1998)

Tlumočení mezi češtinou a českým znakovým jazykem (viz obr. 1) a obráceně většinou využívají neslyšící studenti. Momentálně zaměstnáváme tři tlumočnický (celkem 1,5 úvazku) a spolupracujeme s několika externisty. U tlumočení probíhá i supervize (od r. 2013 experimentálně, od r. 2014 pravidelně). V r. 2012 i 2013 jsme odtlumočili přibližně 1 000 hodin.

Obr.1: Tlumočení z mluvené češtiny do českého znakového jazyka
(14. 1. 2014, den otevřených dveří FF UK v Praze, foto R. Nováková)

Přepisovatelské služby (od r. 2011)

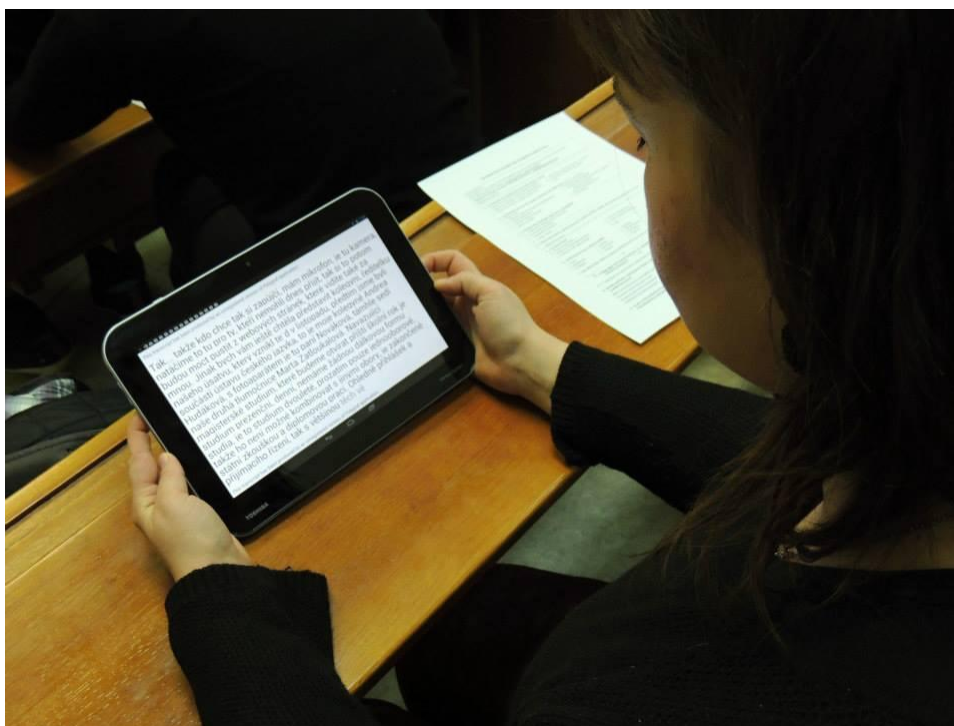
Simultánní přepis mluvené češtiny (přepis mluvené češtiny v reálném čase) poskytujeme od r. 2011 experimentálně a od r. 2012 v plném rozsahu. Využíváme externisty – většinou přepisovatele z Centra simultánního přepisu České unie neslyšících Praha. V r. 2012 jsme realizovali zhruba 150 hodin, v r. 2013 přibližně 500 hodin přepisů.

Jeden student nebo pedagog si může na jednu „akci“ objednat buď tlumočení, nebo přepis. Pokud je však přítomno více studentů nebo pedagogů a někteří požadují tlumočení a někteří přepis, poskytujeme obojí (viz obr. 2). Pokud není předem písemně dohodnuto jinak, text přepisu se nikam neukládá a nesmí se dále využívat a zpracovávat.

Obr.2: Tlumočení z českého znakového jazyka do češtiny a simultánní přepis na plátno (14. 1. 2014, den otevřených dveří FF UK v Praze, foto M. Čiháková)

Od ledna 2014 využívám při přepisu systém Polygraf, který vyvinuli ve středisku Teiresiás na Masarykově Univerzitě v Brně. Při použití Polygrafu se text přepisu zobrazuje každému studentu na tabletu (viz obr. 3). Proto jsme zakoupili deset tabletů, které studentům půjčujeme formou dlouhodobé výpůjčky.

Obr.2: Text přepisu zobrazený na tabletu – za použití systému Polygraf (14. 1. 2014, den otevřených dveří FF UK v Praze, foto M. Čiháková)

Zapisovatelské služby (od r. 1998)

Tuto službu poskytujeme všem studentům (souběžně s tlumočením nebo souběžně s přepisem). Proškolení studenti – většinou spolužáci – během výuky píší zápis, ten následně zasílají vyučujícímu ke kontrole a případnému doplnění. Definitivní zápis vyučující – dle předchozí dohody – vyvěšuje na Moodle, posílá přímo neslyšícím nebo nedoslýchavým studentům nebo posílá zpět zapisovateli, který zápis přepośle neslyšícím nebo nedoslýchavým spolužákům. Studenti jsou většinou hrazeni formou stipendia a občas zajišťují i dovysvětlování látky neslyšícím, nedoslýchavým a ohluchlým spolužákům. V r. 2012 jsme uskutečnili asi 1 400 hodin, v r. 2013 zhruba 1 700 hodin zápisů.

Nadstandardní činnost pedagogů (od r. 1998)

Přítomnost neslyšícího, nedoslýchavého nebo ohluchlého studenta je vždy zásahem do běžné činnosti pedagoga. Pedagog musí přítomnosti takového studenta uzpůsobit své působení v hodině (pohyb po učebně, vizuální charakter materiálů, organizace práce v hodině...), před ní (příprava na výuku, její zaslání tlumočnickovi nebo přepisovateli, konzultace s tlumočnickem nebo přepisovatelem...) i po ní (kontrola a oprava zápisů z výuky, nadstandardní konzultace se studenty, příp. jejich soustavné doučování...). V r. 2012 věnovali vyučující této činnosti cca 550 hodin, v r. 2013 už okolo 1 000 hodin.

Metodická podpora pedagogů (od r. 1998)

V oboru Čeština v komunikaci neslyšících dnes pedagogové potřebují metodickou pomoc málokdy, ale jiná situace je u pedagogů jiných oborů, kteří se s neslyšícím, nedoslýchavým či ohluchlým studentem zpravidla setkávají prvně v životě. Právě jim je většinou určena metodická podpora: seznamujeme je s organizací studia neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých studentů na naší fakultě, nabízíme jim náhledy ve výuce kolegů, konzultace se zkušenějšími kolegy, doporučujeme studijní literaturu apod.

Podpora při modifikaci přijímacího řízení (od r. 2012)

U studentů naší fakulty zajišťujeme ve spolupráci s dalšími součástmi fakulty modifikaci přijímacího řízení. Ostatním fakultám Univerzity Karlovy poskytujeme metodickou podporu.

Funkční diagnostika (od r. 2012)

Povinnost projít tzv. funkční diagnostikou vyplývá z *Dodatku č. 2 k Pravidlům pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám [...], specifikující financování zvýšených nákladů na studium studentů se specifickými potřebami*. Funkční diagnostiku provádíme všem neslyšícím, nedoslýchavým či ohluchlým studentům celé univerzity, kteří se na nás obrátí. Dosud jsme provedli 29 funkčních diagnostik, z toho dvě pro studenty jiných fakult.

Jazyková výuka (od r. 1998 Mediátéka Jazykového centra, od 2014 Ústav jazyků a komunikace neslyšících)

V současné době systém jazykové výuky probíhá transformací. Nicméně stále zajišťujeme a v budoucnu i zajišťovat budeme výuku angličtiny pro neslyšící, nedoslýchavé a ohluchlé studenty celé Univerzity Karlovy a ve spolupráci s Jazykovým centrem Filozofické fakulty zajišťujeme výuku všech na fakultě vyučovaných jazyků pro všechny neslyšící, nedoslýchavé a ohluchlé studenty naší fakulty.

Technická podpora (od r. 1998)

V jedné učebně je naistalována sálová indukční smyčka. Ve dvou pracovnách/učebnách je instalována světelná signalizace kouře a klepání na dveře. Čtyřem studentům, kteří o to projevíli zájem, byl zakoupen a dlouhodobě zapůjčen FM systém Scola, k dispozici je k dlouhodobé výpůjčce deset tabletů.

Od r. 2012 experimentálně titulkujeme vybrané filmy či videozáznamy z výuky. Výhledově plánujeme doplňování výukových filmů také překlady do českého znakového jazyka.

Osvětová činnost

Kromě osvětové činnosti směrem k pedagogům, považujeme za velmi důležitou i osvětovou činnost směřovanou k široké laické, odborné i neslyšící veřejnosti. Proto od r. 2012 nabízíme studentům celé univerzity tři na sebe navazující semestrální kurzy českého znakového jazyka. Od r. 2014 kurzy českého znakového jazyka – a to individuální nebo pro malé skupiny – nabízíme i pedagogům a zaměstnancům univerzity. Český znakový jazyk vyučujeme od r. 2011 také v rámci Univerzity třetího věku.

Pro neslyšící a nedoslýchavé studenty Univerzity Karlovy dlouhodobě nabízíme volitelný seminář *Kultura a identita Neslyšících* a příležitostně kurzy Mezinárodního znakového systému.

Od r. 2012 pořádáme pro širokou akademickou i mimoakademickou veřejnost pravidelně každý pátek (během semestru) přednášky z oblasti tzv. Deaf Studies. Na atraktivitě přednáškám, na které často přicházejí i neslyšící účastníci, dodává i častá osobní nebo „technologiemí zprostředkovaná“ přítomnost zahraničních odborníků. Pro zájemce o Deaf Studies je ve fakultní Knihovně Jana Palacha volně přístupný neobyčejně obsáhlý knihovní a multimediální fond, jenž se podařilo shromáždit Mediátéce Jazykového centra.

V posledních několika letech jsme se více zaměřili také na historické bádání. Od r. 2012 digitalizujeme, titulkujeme a archivujeme archivní filmy ze života komunity českých Neslyšících. Nejstarší filmy jsou přes 80 let staré a jsme hrdí na to, že můžeme přispět k zachování kulturního dědictví této komunity.

V rámci celostátního projektu *Paměť národa* byla naší zásluhou založena sekce *Paměť českých neslyšících*. V tuto chvíli jsou v ní zaznamenány vzpomínky čtyř neslyšících pamětníků (viz obr. 4) a dokončují se záznamy vzpomínek dalších osmi. V této oblasti jsme činní od r. 2012.

Obr.4: Paměť českých neslyšících
(web projektu Paměť národa)

Koordinace, supervize a evaluace služeb

Služby, které obor Čeština v komunikaci neslyšících nabízel, postupně nabyly takového objemu, že v r. 2011 bylo nutno ustanovit jejich koordinátora (a administrátora). Od r. 2014 tuto činnost vykonává jedna zaměstnankyně na poloviční úvazek. Od r. 2011 je pravidelně prováděna evaluace služeb – většinou formou osobních schůzek s poskytovateli a příjemci, od ZS 2013/2014 též v rámci celofakultních elektronických evaluací. V r. 2013 jsme začali experimentálně supervidovat tlumočnické služby, od roku 2014 bude supervize tlumočnických služeb probíhat pravidelně a plánujeme její rozšíření i na služby přepisovatelské a zapisovatelské.

Závěrem

Z 23 prvních studentů oboru Čeština v komunikaci neslyšících jich studium zdárně dokončilo 15, z toho čtyři (z původních 12) neslyšící nebo nedoslýchaví. Celkem studium dosud absolvovalo osm magistrů, 76 bakalářů (z toho 18 neslyšících nebo nedoslýchavých), 33 jich pokračovalo v navazujícím magisterském studiu (z toho 9 neslyšících nebo nedoslýchavých) a 12 již toto studium úspěšně zakončilo (z toho 5 neslyšících nebo nedoslýchavých).

Ústav jazyků a komunikace neslyšících stále podporuje zaměstnávání neslyšících pedagogů (zatím jsme neměli žádného nedoslýchavého ani ohluchlého pedagoga). Momentálně zde působí tři neslyšící pedagogové v pracovním poměru (celkem 2,5 úvazku) a čtyři externisté a učí rozličné předměty, nejen český znakový jazyk. I jim samozřejmě poskytujeme všechny potřebné služby.

S trpkým úsměvem občas vzpomínáme na to, jak nás před 15 lety pedagogové některých středních škol pro sluchově postižené přesvědčovali, že tím, že našim neslyšícím a nedoslýchavým studentům zajišťujeme tlumočení a zápisy z hodin, snižujeme úroveň vysokoškolského studia. Jsme rádi, že čas nám dal za pravdu. Těší nás, že Filozofická fakulta v Praze je stále více Deaf Friendly, a zároveň jsme si plně vědomi toho, že máme stále mnoho co zlepšovat.

Literatura

Dodatek č. 2 k „Pravidlům pro poskytování příspěvku a dotací veřejným vysokým školám Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, č.j. 2 434/2011-33 ze dne 28. ledna 2011“, specifikující financování zvýšených nákladů na studium studentů se specifickými potřebami (č.j.: 23 728/2011-30). [on-line; cit. 2014-2-20] Dostupné na [www: <www.msmt.cz/file/18715/download>](http://www.msmt.cz/file/18715/download).

Opatření rektora UK č. 9/2013 Standardy podpory poskytované studentům a uchazečům o studium se speciálními potřebami na Univerzitě Karlově v Praze. [on-line; cit. 2014-2-20] účinnost od 1. 7. 2013. Dostupné na [www: <http://www.cuni.cz/UK-5297.html>](http://www.cuni.cz/UK-5297.html).

Paměť národa českých neslyšících. Paměť národa. [on-line; cit. 2014-2-20] Dostupné na [www: <http://www.pametnaroda.cz/category/detail/id/144>](http://www.pametnaroda.cz/category/detail/id/144).